

УДК 316.6:159.922.1

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2022.2\(18\).1](https://doi.org/10.17721/upj.2022.2(18).1)

Бондар О. М.,

магістр психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: bondarolya99@gmail.com
ORCID: 0009-0009-8787-1944

Виноградов О. Г.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: a.g.vinogradov@knu.ua
ORCID: 0000-0003-1250-3863

ЧИННИКИ ІНФРАГУМАНІЗАЦІЇ РОСІЯН ТА БІЛОРУСІВ У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНЦІВ

У статті представлено актуальне дослідження міжгрупових відносин українців з громадянами країн-суб'єктів повномасштабного вторгнення – росіянами та білорусами. Дослідження висвітлює питання сприймання українцями представників двох вищезазначених аут-груп, а саме – суб'єктивне сприйняття переживання вторинних позитивних та негативних емоцій, тобто міру інфрагуманізації аут-груп ін-групою. Теоретична частина дослідження присвячена концептуалізації поняття інфрагуманізації як «більш м'якої» форми дегуманізації, окресленню важливості групової ідентифікації, статусних відмінностей груп, легітимності та стабільності цих показників. Проведене емпіричне дослідження дозволило отримати оцінку величини ефекту за такими показниками, як: рівень інфрагуманізації росіян і рівень інфрагуманізації білорусів, рівні сприйняття легітимності та стабільності статусних відмінностей українців та росіян, а також рівні сприйняття легітимності та стабільності статусних відмінностей українців та білорусів. Учасники дослідження мали високий рівень групової ідентифікації і характеризуються сильним ефектом інфрагуманізації росіян та білорусів. Інфрагуманізація росіян має теоретично передбачений зв'язок

з українською ідентичністю, сприйняттям ворожого ставлення росіян (легітимності), стабільністю статусу і особистим досвідом позитивного спілкування. Щодо інфрагуманізації білорусів подібних значущих зв'язків не виявлено.

Ключові слова: міжгрупові стосунки, первинні і вторинні емоції, групова ідентифікація, статус групи, інфрагуманізація, дегуманізація, російсько-українська війна.

Вступ

Постановка проблеми. Інфрагуманізація представників аут-груп полягає у приписуванні собі та своїй соціальній групі більшої кількості вторинних емоцій (на кшталт гордості, натхнення, розчарування, провини), аніж представникам інших соціальних груп. Її часто називають «більш м'якою» формою дегуманізації. Порівняно з останньою інфрагуманізація фіксує здебільшого неусвідомлене сприймання інших, як тих, у кого «людського» менше, аніж у «своїх». Це явище є вкрай актуальним, оскільки процес інфрагуманізації охоплює велику кількість соціальних груп за такими показниками як стать, гендер, сексуальна орієнтація, етнос, раса, клас, професія, стан здоров'я, місце проживання тощо. Іншими словами – інфрагуманізація є важливою складовою соціальної нерівності. Цей феномен у першу чергу пов'язаний зі статусом соціальних груп – високим та низьким (які, власне, можуть не залежати, наприклад, від соціально-економічного положення у більш глобальному сенсі). Саме тому ключове значення у дослідженні інфрагуманізації відіграє легітимність групового статусу (тобто, його обґрунтованість) та його стабільність з точки зору представників ін-групи. Дане дослідження спрямоване на розгляд проблеми, яка наразі особливо гостро постала у нашому суспільстві. Ця стаття покликана дослідити процес інфрагуманізації суб'єктів повномасштабного вторгнення в Україну, росіян та білорусів, самими українцями. Інфрагуманізація, що має місце у період воєнних дій та жорстоких злочинів, – цілком очікуване та об'єктивне явище, яке варто досліджувати та обговорювати.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні десятиліття дослідники в галузі соціальної психології широко вивчали феномен дегуманізації, який визначається як процес заперечення наявності у людини належної людяності, зокрема таких її рис як: автономія, індивідуальність та почуття гідності (Haslam, Stratemeyer, 2016). Н. Kelman та E. Staub були

одними з перших соціальних психологів, які систематично досліджували дегуманізацію, вивчаючи її в контексті масового насильства (Quiamzade, Lalot, 2023).

Вивчення феномену дегуманізації в українській науці протягом останнього десятиліття було відносно поширеним. Однак, варто констатувати, що це явище насамперед розглядалося у межах таких наук як історія, філософія, соціальні комунікації. При цьому питання дегуманізації, а тим більш – інфрагуманізації, у розрізі соціальної психології залишалося поза увагою вітчизняних дослідників.

S. H. Schwartz та N. Struch вважають, що людей можна вважати дегуманізованими, коли вони розглядаються іншими як ті, хто не має просоціальних цінностей, або ж коли їхні цінності розглядаються як ті, що не відповідають цінностям ін-групи сприймаючого. Таким групам надається нелюдський чи демонічний ярлик (Schwartz, Struch, 1989). Натомість D. Bar-Tal концептуалізував дегуманізацію як форму загальної колективної віри. Переконавання такого роду виникають у контексті екстремальних між-етнічних конфліктів та ненависті. Вони власне слугують для пояснення конфлікту, виправдання агресії, що виникає в учасників ін-групи, надання цій ін-групі почуття переваги. На підтвердження цього твердження можна навести безліч прикладів із всесвітньої історії, зокрема – кейси Другої світової війни, ізраїльсько-палестинського збройного конфлікту тощо (Bar-Tal, 2000).

Люди радше приписуватимуть людську сутність групам із високим статусом, особливо ін-групі. Натомість тваринну сутність – низьким аут-групам. Припущення підтверджується дослідженнями, котрі демонструють як люди приписують більше людських емоцій (так званих «вторинних») ін-групам, у той час як позбавляють цієї людської сутності членів аут-груп (Leyens, 2007).

Доречно зауважити, що дегуманізація може бути як явною, так і неявною. Люди часто порівнюють певні аут-групи та їхніх представників із нелюдами, безпосередньо користуючись засобами мови. Чисельні соціально-психологічні експерименти демонструють, зокрема, що анімалістичні метафори зазвичай означають деградацію («мавпи», «собаки») або огиду («щури», «свині»). Нерідко приклади такої прямої дегуманізації можна побачити у добірках медіа-пропаганди. Такі різкі приклади стосуються соціальних груп на кшталт девіантів, терористів та представників інших етносів (Quiamzade, Lalot, 2023). Безліч подібних прикладів можна віднайти при аналізі російських медіа у контексті України, особливо після 2014 року.

Загалом у процесі дегуманізації значну роль відіграють такі компоненти як: емоції, мотиви (моральна рівновага, соціальність, груповий захист,

сексуальність), загроза, пізнання (егоцентризм сприяє дегуманізації) та потужність (Quiamzade, Lalot, 2023). Зокрема, E. Castano та R. Giner-Sorolla виявили, що люди з більшою ймовірністю дегуманізують аут-групу, яка зазнала історичних збитків, коли на їхню ін-групу покладається відповідальність за це. Люди мотивовані уникати колективної провини і, заперечуючи гуманність чи моральну цінність її історичних жертв, вони таким чином можуть досягти цієї мети (Castano, Giner-Sorolla, 2006).

Крім того, варто зазначити, що часто дегуманізація присутня там, де є не тільки ненависть та нетерпимість, але і байдужість та ігнорування. Тобто таким чином варто стверджувати, що дегуманізація буває як активною, так і пасивною.

Одне специфічне метасприйняття, яке сприяє дегуманізації та між-груповій ворожості – це мета-дегуманізація, тобто сприйняття того, як чужа група дегуманізує чийсь групу (Kteily, 2016). Так, наприклад, явище мета-дегуманізації було виявлено у крос-культурному дослідженні P. Techakesari (2015) серед гонконгських китайців, білих американців та тайських буддистів, а N. Kteily та E. Bruneau (2017) виявили це явище серед латиноамериканців та мусульман, котрі проживають у Сполучених Штатах. E. Bruneau, B. Nameiri та N. Kteily (2020) наводять у своєму дослідженні подібні приклади мета-дегуманізації стосовно сприйняття угорцями ромів та ізраїльтянами палестинців.

N. Haslam у своїх працях виділяє дві форми дегуманізації, що ґрунтуються на двох різних розуміннях людяності. З одного боку «людство» можна охарактеризувати як набір рис, притаманних людям загалом. Відчуття людяності такого характеру призводить до того, що N. Haslam називає «механістичною дегуманізацією» («подвійна модель дегуманізації»): спробу позбавити людей їхньої людської природи шляхом надання їм якостей машин, які нездатні до тепла, емоцій та індивідуальності. З іншого боку людство можна розглядати як набір унікальних особистісних характеристик, які визначають кордон, що відокремлює людей від тварин. Це друге почуття людяності призводить до існування того, що називають «анімалістичною дегуманізацією» або ж «інфрагуманізацією»: люди сприймаються ближче до тварин, котрі нездатні до когнітивних процесів вищого рівня – таких як складні емоції чи самоконтроль (Haslam, Stratemeyer, 2016).

Власне J. P. Leyens та його колеги запропонували три основні атрибути, які відрізняють людей від тварин: інтелект, мову та унікальні («вишукані») емоції, тобто вторинні почуття. Зосередившись на цих «вторинних» емоціях, які вважаються унікальними та доступними лише людям, дослідники дійшли висновку, що менше приписування вторинних емоцій членам аут-груп, ніж членам ін-груп рівносильно м'якому запереченню людя-

ності представників аут-груп (у порівнянні з ін-групою аут-група менш людяна). Це явище може виявляти себе і за відсутності міжгрупового конфлікту, незалежно від внутрішньогрупового фаворитизму, однак при наявності значних відмінностей між аут-групою та ін-групою.

Інфрагуманізація – це фактично упередженість, що обумовлена двома мотивами. З одного боку, мотивація хвалити ін-групу, з іншого – мотивація знецінювати аут-групу. Зокрема, у ранніх дослідженнях зазначалося, що інфрагуманізація відбувається після активації внутрішньогрупової ідентичності учасників. Інфрагуманізація, наприклад, на етнічному рівні може бути пов'язана водночас і з внутрішньогруповою симпатією, та із зневагою до аут-групи, однак вона не буде ґрунтуватися лише на внутрішньогруповій симпатії (Rodriguez, Betancor, 2023).

Таким чином, слід зауважити, що попередні дослідження показали вищий рівень схильності до інфрагуманізації серед тих людей, які сильно ідентифікують себе зі своєю групою (Paladino, 2004).

Результати експериментів демонструють, що інфрагуманізація, на відміну від прямих форм упереджень, не пов'язана із тенденцією соціальної бажаності та не залежить від бажання індивіду бути менш чи більше упередженим, оскільки вона є непрямим (часто неусвідомлюваним) упередженням (Rodriguez, 2011).

Дослідження показують, що прояв інфрагуманізації пов'язаний з тим, якою мірою ідентичність з конкретною групою є значною частиною Я-концепції індивіда. У разі високої ідентифікації індивіди демонструють тенденцію максимально захищати «людяність» своєї групи, у тому числі за рахунок виключення із групи людей, які можуть якось її «скомпрометувати» (Cortes, 2009).

На відміну від статусної асиметрії, яка є у дослідженнях забобонів та дискримінації, інфрагуманізація доступна будь-якій групі. Отже, вона не передбачає, що групи з нижчим статусом мають залишатися пасивними. Дослідження показують, що групи з нижчим статусом також інфрагуманізують групи з вищим статусом, якщо вони не вважають статусні відмінності законними та добре обґрунтованими (Rodriguez, Betancor, 2023).

Варто вказати, що положення у суспільстві не має прямого впливу на те, яка група дегуманізує чи інфрагуманізує, а яка є дегуманізованою чи інфрагуманізованою. Так, певна річ, наведені характеристики осіб, які найчастіше стають суб'єктами або об'єктами таких процесів, можуть дати нам змогу приблизно сконструювати психологічний портрет обох персонажів, однак по факту процеси інфрагуманізації можуть бути взаємними. Наприклад, інколи для інфрагуманізування аут-групи достатньо знання про те, що ця аут-група сама інфрагуманізує ін-групу.

S. Russo та С. О. Mosso (2019) вважають, що сприйняття легітимності власного групового становища у суспільстві – більше важливе, ніж самого статусу. Сприйняття власної позиції як незаконної може активувати як групові, так і соціальні мотиви. Згідно з теорією соціальної ідентичності, за певних умов члени групи поводитимуться відповідно до переважаючої ієрархії статусів. Зокрема, коли відмінності у статусі сприймаються як законні, члени груп з низьким статусом виявлятимуть фаворитизм стосовно аут-груп, тоді як члени груп з високим статусом виявлятимуть внутрішньогруповий фаворитизм, форму дискримінації за взаємною згодою (Rubin, Hewston, 2004). Тобто сприйняття легітимності статусу кожної групи вказує на міжгруповий консенсус щодо відмінностей у статусі, що зменшує соціальну конкуренцію та збільшує дискримінацію за взаємною згодою (Russo, Mosso, 2019).

Ключовим чинником, що пояснює внутрішньогруповий і позагруповий фаворитизм як реакцію сприйняття легітимності свого статусу, є, як вже раніше зазначалося, ступінь включення себе до ін-групи. Члени групи з високим статусом більше ідентифікують себе зі своєю групою, коли статус групи є легітимним, а члени груп з низьким статусом демонструють аут-груповий фаворитизм тією мірою, якою вони уникають ідентифікації зі своєю власною групою. Крім того, шляхом досліджень було встановлено, що існує позитивний зв'язок між внутрішньогруповою ідентифікацією та інфрагуманізацією аут-групи (Russo, Mosso, 2019).

Отже, зважаючи на опрацьований теоретичний матеріал, ми прагнемо дослідити інфрагуманізовані упередження українців у межах повномасштабного російського вторгнення. Вище нами вже було зауважено про створення меседжів російськими медіа, які дегуманізують українців. Ця публікація має на меті підійти до розгляду питання з іншого кута погляду, а саме оцінити наші інфрагуманізовані упередження стосовно громадян країн-суб'єктів повномасштабного вторгнення, зважаючи на наявні наразі групові статуси.

Таким чином, **мета цього дослідження** полягає у вивченні вираженості феномену інфрагуманізації українцями росіян і білорусів та перевірці гіпотези про те, що вираженість інфрагуманізації пов'язана з такими чинниками, як сприйняття ворожості (легітимності) і стабільності статусу разом з низкою інших предикторів.

Методологія дослідження

Дизайн цього дослідження певною мірою ґрунтується на подібних дослідженнях італійських науковців S. Mosso та С. О. Russo (зокрема, 2019), які у свою чергу вивчали питання сприйняття, власне інфрагуманізації, її легітимності та стабільності стосовно груп з низьким статусом (іммігран-

ти в Італії) групами з високим статусом (власне італійці). У цьому випадку поняття «низького» та «високого» статусів базується на такому факторі як соціоекономічний статус. У нашому ж випадку «низький» статус застосовується стосовно загарбників, агресорів, у той час як «високий» – до жертви.

Таким чином, під час проведення власного дослідження було враховано такі показники як: ступінь самоідентифікації українців зі своєю ін-групою; ступінь легітимізації статусу аут-груп; ступінь статусної стабільності; ступінь власне інфрагуманізування аутгруп інгрупою; міра, якою члени інгрупи приписують позитивні та негативні первинні та вторинні емоції, а також пов'язані з ними явища, людям та тваринам.

Учасники

Інтернет-опитування здійснювалося засобами програми Іка. **Вибірка** складалася з 119 українців віком від 18 до 65 років (середнє значення 25.3, стандартне відхилення 8.5 років), 22.7% з яких склали чоловіки. 43.7% респондентів проживає наразі за кордоном.

Міри

Вороже ставлення. В оригінальному дослідженні S. Моссо фігурував конструкт легітимності статусу аут-групи. Він визначався через сприйняття, з точки зору учасників, обґрунтованості статусної відмінності представників ін-групи та аут-групи. В даному дослідженні цей конструкт мав дещо іншу смислову інтерпретацію і характеризує сприйняття зайнятої представниками аут-групи ворожої позиції стосовно українців. Сприйняття ставлення росіян вимірювалося шкалою з 4 питань, які мали 7-бальний формат відповіді від -3 (повністю погоджуюся з твердженням на лівому полюсі шкали), до +3 (повністю погоджуюся з твердженням на правому полюсі шкали). Формулювання з правого полюсу шкал: «Я вважаю, що бездіяльність (мовчання, неготовність до участі у протестах тощо) росіян означає підтримку військової агресії стосовно України», «Я вважаю, що більшість росіян мають імперські погляди», «Я вважаю, що більшість росіян глузують з українців», «Я вважаю, що немає росіян, яких дійсно можна назвати хорошими людьми».

Для кількісної оцінки сприйняття ворожого ставлення білорусів використовувалися наступні чотири питання з аналогічним форматом відповіді: «Я вважаю, що білоруси також несуть відповідальність за війну в Україні», «Я вважаю, що причини невдалих протестів 2020 року у Білорусі полягають у слабкості білорусів», «Я вважаю, що бездіяльність білорусів означає підтримку військової агресії стосовно України», «Я вважаю, що білоруси не відрізняються від росіян».

Стабільність статусу. В оригінальному дослідженні (Russo & Mosso, 2019) конструкт «стабільність статусу» характеризував сприйняття учас-

никами можливості зміни статусних позицій представників ін-групи та аут-групи в часі. У нашому дослідженні для вимірювання уявлень учасників стосовно росіян були застосовані наступні чотири питання: «Я не думаю, що з часом російська опозиція може влаштувати переворот чинної влади», «Я не думаю, що з часом росіяни таки повстануть проти чинної влади», «Я не думаю, що з часом наші стосунки з росіянами налагодяться», «Я не симпатизую російській культурі та мові». Для білорусів в шкалу входили наступні питання: «Я не думаю, що з часом білоруси повторять протести 2020 року», «Я не думаю, що Білорусі швидко вдасться звільнитися від російського ярма», «Я не симпатизую білоруській культурі та мові», «Я не думаю, що Білорусь після зміни влади зможе стати хорошим союзником України». Для всіх питань використовувався формат відповіді 7-бальної шкали від -3 до +3.

Українська ідентичність. Шкала складалася з п'яти пунктів: «Мені дуже близька українська культура», «Мені дуже близька українська мова», «Зустрічаючи українців за кордоном, я намагаюся контактувати з ними», «Я пишаюся своїм національним походженням», «Мені близькі цінності українського народу». Формат відповіді – 7-бальна шкала від -3 до +3.

Індекс інфрагуманізації. Для вимірювання ступеня інфрагуманізації використовувався метод віньеток (Russo & Mosso, 2019). Учасники дослідження мали уявити по черзі гіпотетичні сценарії, в яких протагоніст (українець, росіянин, білорус), що мав або не мав відповідної кваліфікації, намагався успішно чи безуспішно влаштуватися на роботу за кордоном. Таким чином, учасники мали справу з 12 сценаріями і оцінювали для кожного з них вираженість почуттів протагоніста за семибальною шкалою по восьми емоціях: чотирьох первинних – щастя, задоволення, сум, злість, та чотирьох вторинних: гордість, натхнення, розчарування, провина. Власне індекс інфрагуманізації обчислювався як різниця усереднених оцінок вторинних емоцій українця та усереднених оцінок вторинних негативних емоцій росіянина чи білоруса (Rosso & Mosso, 2019).

Соціально-демографічні змінні. В якості додаткових потенційних предикторів рівня інфрагуманізації протагоніста в уявних ситуаціях працевлаштування за кордоном використовувалися наступні змінні: стать учасника дослідження, проживання в даний час за кордоном, наявність позитивного досвіду спілкування з росіянами, наявність позитивного досвіду спілкування з білорусами, рівень матеріального благополуччя.

Результати і обговорення

На першому етапі аналізу зібраних даних потрібно переконатись, що шкали мають прийнятний рівень надійності-узгодженості для наступного використання в регресійному аналізі в якості предикторів. Для шкали

української ідентичності альфа Кронбаха (α) становила 0.80, 95%-ний довірчий інтервал за Фельдтом [0.74, 0.85], для шкали ворожості росіян $\alpha = 0.76$ [0.82, 0.87], для шкали стабільності статусу росіян $\alpha = 0.68$ [0.58, 0.77], для шкали ворожості білорусів $\alpha = 0.83$ [0.77, 0.87], для шкали стабільності статусу білорусів $\alpha = 0.86$ [0.81, 0.90]. Як бачимо, надійність-узгодженість більшості індексів є достатньо високою, незважаючи на те, що шкали складаються з 4-5 пунктів.

Обчислення інтегральних індексів по задіяним у дослідженні шкалам здійснювалося шляхом усереднення балів за відповіді на питання, які входили до кожної з них. Описові статистики за всіма основними показниками дослідження представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Описові статистики за основними конструктами дослідження

	Середнє	Ст. відхилення	Скошеність
Інфрагуманізація (р)	0.90	0.83	0.31
Інфрагуманізація (б)	1.02	0.83	0.07
Ворожість (р)	1.50	1.32	-0.87
Ворожість (б)	-0.01	1.49	0.03
Стабільність (р)	1.39	1.15	-0.51
Стабільність (б)	-0.50	1.52	0.41
Укр. ідентичність	1.92	0.91	-1.55

По-перше, звертає на себе увагу те, що індекс інфрагуманізації росіян і білорусів є позитивним числом, яке суттєво відхиляється від нуля. Таким чином, можна твердити, що учасники дослідження оцінювали вираженість вторинних емоцій протагоніста-українця в середньому вище на один бал, ніж протагоніста-росіянина чи білоруса. Проте наскільки значним є знайдений ефект? Відповідь на це питання можна отримати за допомогою показника величини ефекту d Коена. Для протагоніста-росіянина він становить 1.08, 95%-ний довірчий інтервал [0.85, 1.31], а для протагоніста-білоруса – 1.23 95% ДІ [0.989, 1.47]. Отже, мова йде можливо велику (0.8) або дуже велику (1.2) величину ефекту. Проте, на нашу думку, такий результат може бути зумовлений процедурою обчислення індексу інфрагуманізації. Якщо для представника ін-групи враховувати тільки усереднене значення інтенсивності переживання тільки вторинних негативних емоцій, то величина ефекту суттєво зменшується до се-

реднього рівня: 0.540, %95 ДІ [0.347, 0.732] для росіян та 0.651, 95% ДІ [0.452, 0.847] для білорусів.

Що стосується інших описових статистик, то передбачувано ворожість росіян в середньому оцінюється значно вище (1.5 за шкалою від -3 до +3), ніж білорусів (фактично 0, середина шкали). Стабільність ворожого ставлення для росіян також оцінюється як висока (1.39) у порівнянні з білорусами (-0.5). Отже, типовий учасник дослідження не прогнозує суттєві зміни ставлення росіян до українців у майбутньому, а для білорусів така можливість є значно вищою.

Нарешті, рівень вираженості української ідентичності для учасників дослідження є в середньому дуже високим, 1.92 бали за шкалою від -3 до +3. Розподіл індивідуальних балів має суттєво лівосторонню скошеність (тобто, в зоні низьких значень індексу знаходиться дуже мало досліджуваних).

Перед побудовою регресійного рівняння проведено кореляційний аналіз за Пірсоном, щоб виявити потенційно корисні предиктори рівня інфрагуманізації. Результати кореляційного аналізу подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки рівня інфрагуманізації з потенційними предикторами

Залежна змінна	Інфрагуманізація (р)		Інфрагуманізація (б)	
	R	p	r	p
Незалежні змінні				
Українська ідентичність	0.18	0.06	0.00	0.97
Чоловіча стать	-0.14	0.12	-0.04	0.68
Високий дохід	-0.10	0.26	0.11	0.24
Досвід спілкування	-0.28	** 0.00	0.03	0.72
Перебування закордоном	0.08	0.37	0.00	0.98
Ворожість	0.17	0.06	0.14	0.13
Стабільність	0.31	** 0.00	0.12	0.20

Як можна побачити, українська ідентичність учасників дослідження та їхнє сприйняття ворожості росіян мають слабкі і статистично незначущі (на рівні 0.05) кореляційні зв'язки з індексом інфрагуманізації росіян. Середню величину ефекту демонструють лише два предиктори: особистий позитивний досвід спілкування з росіянами (якщо він є, індекс інфрагу-

манізації в середньому зменшується на 0.28 бали), та сприйняття стабільності ставлення росіян до українців (збільшення показника стабільності на 1 бал веде до зростання індексу інфрагуманізації на 0.31 бали). Що стосується індексу інфрагуманізації білорусів, то жодного статистично значущого зв'язку не було знайдено.

При побудові регресійної моделі для прогнозу рівня інфрагуманізації росіян українцями використовувалися всі предиктори, які мали принаймні слабкий кореляційний зв'язок із залежною змінною. Фінальна модель рівня інфрагуманізації росіян представлена в таблиці 2.

Таблиця 3

Регресійна модель рівня інфрагуманізації росіян

	коефіцієнт	ст. похибка	T	p
Константа	0.448	0.237	1.888	0.062
Укр. ідентичність	0.068	0.090	0.755	0.452
Ворожість	-0.116	0.077	-1.509	0.134
Стабільність	0.446	0.130	3.442	0.001
Досвід спілкування	0.096	0.254	0.377	0.707
Стабільність : Досвід	-0.328	0.139	-2.366	0.020

Коефіцієнт детермінації моделі у вибірці становить $R^2 = 18.6\%$ (скориговане значення для популяції дорівнює 15%), що в цілому співпадає з показником відповідності моделі даним в дослідженні (Rosso & Mosso, 2019). Проте, на відміну від нього, не вдалося знайти статистично значущого внеску у передбачення інфрагуманізації такого чинника, як ворожість (аналог легітимності) і статистичної інтеракції між ворожістю та стабільністю статусу. На нашу думку, це може пояснюватися тим, що в нашому дослідженні ворожість і стабільність статусу мають дуже сильний зв'язок: кореляція між ними становить 0.648, $p < 0.001$, 95% ДІ [0.530, 0.741]. Внаслідок цього зв'язку і невеликого об'єму вибірки (тобто, малу статистичну потужність) ворожість програє змагання з стабільністю і не потрапляє в регресійну модель.

Заслугою на увагу знайдена статистична інтеракція між позитивним досвідом спілкування з росіянами та сприйняттям стабільності статусу. Її можна інтерпретувати наступним чином: наявність такого особистого досвіду дозволяє українцям уникати надмірної інфрагуманізації росіян попри розуміння, що значна частина громадян держави-агресора не змінить свого ставлення до України.

Обмеження дослідження. Зважаючи на те, що питання, які підіймаються у дослідженні, стосуються досить болючої наразі для українців теми, відгук на анкету виявився недостатньо високим. Так, наприклад, згідно даних Іка, у дослідженні починало брати участь 416 респондентів. При цьому завершили його всього 119 осіб, ще 50 осіб – завершили не до кінця. Переважна більшість зацікавлених учасників завершувала проходження дослідження на етапі експерименту, а саме на віньєтках стосовно росіян. Наразі складно сказати, що саме вплинуло на це – складність тематики, необхідність своєрідної «імітації емпатії» росіянам (адже часто задля того, аби збагнути чийсь емоції варто виявити емпатію), тривалість дослідження чи втрата мотивації через монотонність процедури. Окрім того, зважаючи на те, що соціально-психологічний експеримент був спрямований фактично на дослідження сфери несвідомого, відповіді на питання у віньєтках мали б даватися доволі швидко, аби була можливість зафіксувати «перші думки».

Висновки

Проведене емпіричне дослідження дозволило отримати попередні оцінки величини ефекту для інфрагуманізації росіян і білорусів українцями. Згідно отриманим даним, цей ефект виявився сильним. Проте дослідження також засвідчило необхідність перегляду процедури обчислення індексу інфрагуманізації: якщо враховувати усереднене значення інтенсивності вторинних негативних емоцій для представників ін-групи, величина ефекту падає до середньої.

Емпіричне дослідження також підтвердило наявність теоретично очікуваного зв'язку між ступенем інфрагуманізації росіян та сприйняттям їхньої ворожості (легітимності ворожого ставлення) і стабільності статусу. Додатковим корисним предиктором рівня інфрагуманізації росіян виявився особистий позитивний досвід спілкування з ними.

Перспективи подальших досліджень. Виходячи з актуальних результатів, є сенс провести повторне дослідження на більшій вибірці, що дозволило б підвищити статистичну потужність. Окрім того, можна було б провести лонгітудне дослідження, спрямоване на суб'єктів російсько-української війни. Також є три цікаві вектори дослідження інфрагуманізації у просторі ринку праці. Перший – дослідження інфрагуманізації самих українців, які наразі працевлаштовані за кордоном. Другий – дослідження метаінфрагуманізації українців, які наразі працевлаштовані за кордоном. І нарешті третє – інфрагуманізація іммігрантів в Україні. Всі ці варіанти досліджень є насправді дуже актуальними. Передусім питання працевлаштування українських біженців за кордоном нині є дуже гострим і поки недостатньо вивченим. Крім того, питання сприймання іммігрантів в

Україні є важливим з огляду на те, що наша країна зараз перебуває у стані трансформації, зокрема і соціальної. Це спонукає на те, аби більш ретельно вивчати процеси, що відбуваються в українському суспільстві в зв'язку зі ще більшим темпом європеїзації.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства і/або публікації цієї статті.

Список використаних джерел/ References

Bar-Tal, D. (2000). *Shared Beliefs in a Society: Social Psychological Analysis*. Thousands Oaks, CA : Sage.

Casas, A., Hameiri, B., Kteily, N., & Bruneau, E. (2020). *Single exposure to a media intervention helps promote peace in Colombia. Manuscript submitted for publication.*

Castano, E., & Giner-Sorolla, R. (2006). Not quite human: infrahumanization in response to collective responsibility for intergroup killing. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 804.

Castano, E., Yzerbyt, V., & Paladino, M. (2004). Transcending oneself through social identification. *Handbook of experimental existential psychology*, 15, 305–321.

Demoulin, S., Cortes, B. P., Viki, T. G., Rodriguez, A. P., Rodriguez, R. T., Paladino, M. P., & Leyens, J. P. (2009). *The role of in-group identification in infra-humanization. International Journal of Psychology*, 44(1), 4–11.

Demoulin, S., Torres, R. R., Perez, A. R., Vaes, J., Paladino, M. P., Gaunt, R., ... & Leyens, J. P. (2004). Emotional prejudice can lead to infra-humanisation. *European review of social psychology*, 15(1), 259–296.

Haslam, N., & Stratemeyer, M. (2016). Recent research on dehumanization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 25–29.

Kteily, N., Bruneau, E. (2017). Backlash: The politics and real-world consequences of minority group dehumanization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 87–104.

Kteily, N., Hodson, G., & Bruneau, E. (2016). They see us as less than human: Metadehumanization predicts intergroup conflict via reciprocal dehumanization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 110(3), 343.

Leyens, J. P., Demoulin, S., Vaes, J., Gaunt, R., & Paladino, M. P. (2007). Infra-humanization: The way of group differences. *Social Issues and Policy Review*, 1(1), 139–172.

Leyens, J. P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., Gaunt, R., Paladino, M. P., Vaes, J., & Demoulin, S. (2001). Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 31(4), 395–411.

Quiamzade, A., & Lalot, F. (2022). Animalistic dehumanisation as a social influence strategy. *Frontiers in Psychology*, 13, 1–12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.999959>

Rodríguez-Pérez, A., Delgado-Rodríguez, N., Betancor-Rodríguez, V., Leyens, J. P., & Vaes, J. (2011). Infra-humanization of outgroups throughout the world. The role of similarity, intergroup friendship, knowledge of the outgroup, and status. *Anales de psicología*, 27(3), 679–687.

Rubin, M., & Hewstone, M. (2004). Social identity, system justification, and social dominance: Commentary on Reicher, Jost et al., and Sidanius et al. *Political Psychology*, 25(6), 823–844.

Russo, S., & Mosso, C. O. (2019). Infrahumanization and socio-structural variables: The role of legitimacy, ingroup identification, and system justification beliefs. *Social Justice Research, 32*(1), 55–71.

Struch, N., & Schwartz, S. H. (1989). Intergroup aggression: Its predictors and distinctness from in-group bias. *Journal of personality and social psychology, 56*(3), 364.

Techakesari, P., Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Sung, B., Thai, M., & Chak, J. L. (2015). An investigation of positive and negative contact as predictors of intergroup attitudes in the United States, Hong Kong, and Thailand. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 46*(3), 454–468.

Abstract

Bondar O. M.,

Master of Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: bondarolya99@gmail.com

Vinogradov A. G.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate professor of
the Department of Social Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: a.g.vinogradov@knu.ua

THE FACTORS OF INFRAHUMANIZATION OF RUSSIANS AND BELARUSIANS IN UKRAINIANS' PERCEPTION OF

This paper delves into the complexities of intergroup dynamics, specifically focusing on how Ukrainians perceive citizens of countries implicated in large-scale invasion, namely Russia and Belarus. The research seeks to illuminate the subjective experiences of Ukrainians in terms of primary and secondary emotions, and further quantifies the extent of infrahumanization--a subtler form of dehumanization--towards these out-groups.

The theoretical section of the study elaborates on the concept of infrahumanization and its significance in the context of group identification, differential group status, and the legitimacy and stability of these factors. It provides an insightful understanding of how group identities are formed, the

importance of status differentials between groups, and the measures of their perceived legitimacy and stability.

The empirical investigation estimates the infrahumanization levels towards Russians and Belarusians, examines the perceived legitimacy and stability of status differences between Ukrainians and these out-groups, and assesses the strength of Ukrainian group identification.

The results reveal a marked degree of infrahumanization towards Russians and Belarusians. Infrahumanization of Russians correlates predictably with Ukrainian identity, perceptions of Russians' antagonistic attitudes (legitimacy) towards Ukrainians, stability of status, and personal experiences of positive communications with Russians. In contrast, the study found no significant correlations when examining infrahumanization of Belarusians.

Key words: *intergroup relations, primary and secondary emotions, group identification, group status, infrahumanization, dehumanization, Russian-Ukrainian war.*

Отримано – 22 червня 2022

Рецензовано – 25 червня 2022

Прийнято – 26 червня 2022

Received – June 22, 2022

Revision – June 25, 2022

Accepted – June 26, 2022